Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VOGNMAGERGADE

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,

CASSERER, TOPOGRAPH.

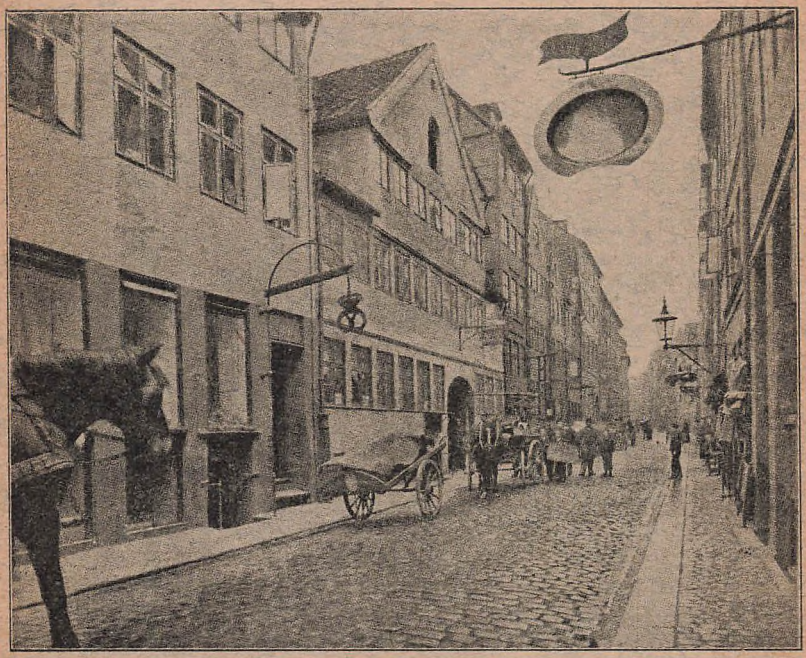

Vognmagergade set mod Landemærket (i 1880erne).

ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN

1933

VOGNMAGERGADE

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,

CASSERER, TOPOGRAPH.

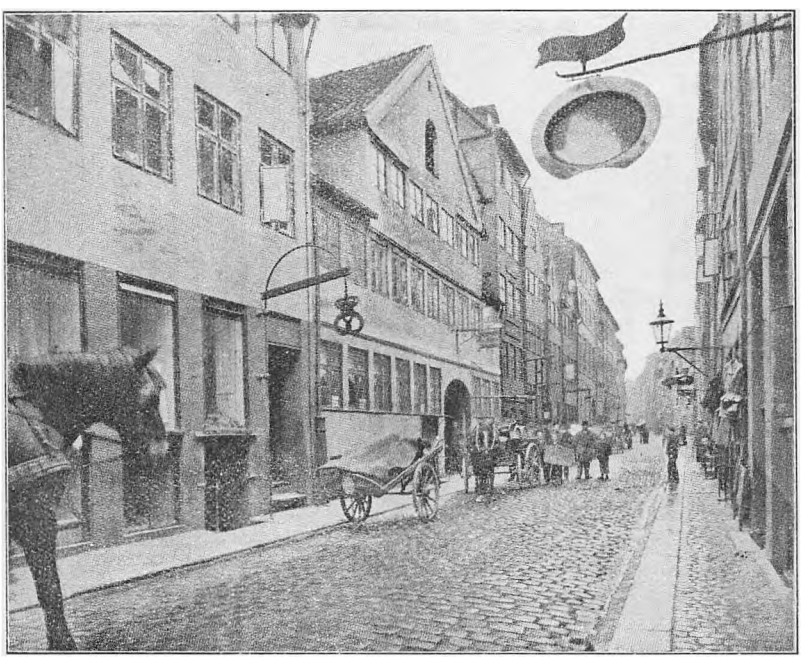

Vognmagergade set mod Landemærket (i 1880erne).

ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN

1933

FORTALE

Nærværende Skrift er udarbejdet paa Grundlag af det i Archiver og Bibliotheker indhentede Materiale, og dertil har jeg haft god Nytte af Dr. O. Nielsens og Carl Bruuns »Kjøbenhavns Historie« og Kjøbenhavns Diplomatarium etc., og for den sidste Dels vedkommende har jeg støttet mig til de i Dagspressen fremkomne udmærkede Oplysninger og Beretninger i Anledning af de gamle Huses forestaaende Nedrivning.

FORFATTEREN.

VOGNMAGERGADE

Denne Gade skriver sig fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, men i den første Tid var her kun et ringe og uanseligt Stræde, der kaldtes for „det Stræde, som løber til Clare", hvorved forstaas Santa Clara Klosterkirke, som var beliggende ved Hjørnet af nuværende Gammel Mønt og Møntergade. Ved Reformationens Indførelse blev Klosteret ophævet, Nonnerne maatte tage Vandringsstaven og rejse bort, men Klostergaarden og Kirken blev dog staaende i lange Tider derefter og benyttedes i forskelligt Øjemed, selve Kirken synes først at være nedrevet omkring Aar 1600.

Da Klosterets Saga var ude, maatte Gadebetegnelsen „det Stræde, som løber til Clare" ogsaa ud af Verden og erstattes med et andet Navn, og det gik her, som med de andre Gader og Stræder i Staden, at de lange besværlige Sætninger, der mere eller mindre udførligt beskrev Gadernes Beliggenhed, efterhaanden blev fortrængt af korte Navne, idet man saa lod Gaderne tage Navn efter en Bygning eller et byhistorisk Minde. Mange Gader opkaldtes efter deres prominente Beboere saaledes: Mikkel Brygger, Lars Leg og Lars Bjørn, en Skik, som i noget ændret Form har holdt sig op til vore Dage, hvor Gader ogsaa faar Navn af Byens Borgere, uden at dog disse har nogen særlig Tilknytning til Beliggenheden f. Ex. Tietgens Gade, H. C. Ørsteds Vej og Griffenfelds Gade. Men netop fordi nye Gaders Navne ofte siger saa lidt og kun er Navne for Navnets Skyld, bør vi værne om de gode gamle, der naturligt er voxet ud af Naturens Betingelser eller Stedets Ejendommelighed, saaledes som

Naboløs. De gamle Gader og Stræder har deres Historie, der er en Del af Byens Liv og Vækst. Saa meget synker i Grus, men i de gamle Gadenavne er der Minder om mangt og meget.

Endelig var det hyppigt, at Gader opkaldtes efter en bestemt Slags Handlende eller det Haandværksfag, som holdt sig til i den paagældende Gade, saaledes Klædehandlerne, der havde Boder i Klædeboderne, Slagterne eller som de kaldtes Kjødmangerne i Kjødmangergade, der blev til Kjøbmagergade, Skomagerne i Skoboderne, som senere forandredes til Skoubogade, og dem, der forarbejdede Skind, og som kaldtes Skinderne, holdt til i Skindergade.

I Strædet her var det Vognmænd, Kuske og Karle, der var i Overtal, hvorfor Gaden blev opkaldt efter dem og fik Navnet Vognmannegade, Vognmandgade eller Vognmandsgade, som nævnes første Gang i 1568. Da Avlsgaarden med dens Stalde laa et lille Stykke fra, hvor Springgade, nu Pilestræde, støder op til Landemærket, var det jo rimeligt, at Vognmandsfolkene havde deres Boliger i Nærheden af Avlsgaarden, og de havde derfor valgt deres Bosteder her i denne Gade, nuværende Vognmagergade. Gadenavnet har i Tidens Løb været stavet paa mange forskellige Maader: 1568 Vognmannegade, Vognmandgade og Vognmandsgade, 1584 Wogenmanndgade, 1609 Wognmandgade, 1613 Wogenmandgaade, 1620 Wognmandtzgade, 1634 Wougenmandgaaden og 1659 Vogenmandsgaden.

Endnu i 1757 var Vognmandsgade den officielle Benævnelse, hvilket fremgaar af Stadsconducteurens Kort for det Aar, men en skønne Dag dukkede den forvanskede og intetsigende Betegnelse Vognmagergade op, og blev det officielle og nuværende Navn paa Gaden.

Store Brøndstræde, som indtil 1728 ikke gik længere end fra Vognmandsgade til Lille Brøndstræde, altsaa kun Halvdelen af Strækningen til Gothersgade, hed indtil 1584 „thet liden Wogenmanndstrede", men da der i det Aar var bleven opsat den murede Brønd i Volden, hvilken

ansaas for en stor Velgerning for Borgerne, fik Strædet her, efter denne Navnet „Brøndstræde". Endnu i 1634 træffes dog Betegnelsen „Liden Wogenmandgade", ligesom det en Tid ogsaa kaldtes „Kærlingbrønden", og at dette Stræde laa i denne Egn, ses af Kjøbenhavns Bygningsregnskab for 1620, hvor det betegnes som liggende ved Lønporten. Selve Brønden forsvandt ved Voldens Nedrivning omkring Midten af det 17de Aarhundrede. Lille Brøndstræde kaldtes endnu i 1754 ogsaa „Bag Volden", fordi det i Christian den Fjerdes Tid havde været Voldgade.

Aabenraa var fra først af en Del af Vognmandsgade, thi 1604 siges: „8 Leieboder liggendes udi Vognmandgade „oppe imod Volden, som kaldes Aabenraad".

Det var altsaa den Del af Vognmandsgade, der laa norden for Landemærket, og endnu i 1634 benævnedes Wogenmandgaade og Wougenmandgaaden. Den Gang var Husene smaa og uanselige, mange kun paa een Etage, men de fleste havde dog sikkert to. At Facaden til Gaden optog hele Grundens Bredde var, førend Forordningen af 1683, næppe Tilfældet overalt, men mange, selv smaa Ejendomme, havde Side- og Bagbygninger. Af Skifterne fra 1681, der er et passende Aar i Perioden og forud for den kgl. Forordning om den forbedrede Bygningsmaade, skal her oplyses om, hvad der er fundet om en Kandestøbers Hus i Vognmagergade:

„paa 4 Fag, i Stuen Panel om Væggene og under „Loftet, Jærnbilægger med Potter og 2 smaa Messing „Piller under Potterne, i Gaarden et Halvtag Hus „paa 4 Fag, i Stuen en Jærnbilægger, desuden bag „i Gaarden en gammel Bygning med Halvtag paa „4 Fag."

Ved den store Bybrand i 1728 nedbrændte Vognmandsgade tilligemed hele det omliggende Kvarter, men blev skaanet ved den næste Bybrand i 1795. Efter Ildsvaaden i 1728 var der Forslag fremme om at gøre Vognmandsgade og Store Brøndstræde bredere, men det blev ikke til noget. Store Brøndstræde blev derimod forlænget

ud til Gothersgade, og i Forordn. 18. Decb. 1728 befaledes det:

„Saa skal ogsaa Tværgaden fra Vognmands Gaden „strække sig lige ud til Gothers Gade, og den unyt- „tige Arm, den tilforn har haft, ganske borttages."

Ved den Tid ses Gadenavnet ogsaa stavet Brynd Stræde.

Af gamle Vognmagergade staar nu kun den sydlige Side, medens alt paa den nordlige Side er nyt. Det var ved den store Udrensning i dette Kvarter i 1909—10, at Vognmagergade maatte overgive til Udslettelse hele den ene Side, og de da nedrevne Huse var alle skrøbelige og forfaldne, og var i en lang Aarrække Tilholdssted for Skøger, Forbrydere og forhutlede Individer, men naar den anden Side fik Lov til at ligge, var det ikke, fordi man fandt, at Husene her havde mere Existensberettigelse, men den nye Tid kunde ganske simpelt ikke fordøje mere. Den ene Side af Gaden havde saamænd ikke noget at lade den anden høre.

Beslutningen om dette store Saneringsarbejde i den indre By blev taget i Borgerrepræsentationens Møde den 5. Octb. 1908. Magistraten fik Bemyndigelse til at erhverve samtlige Ejendomme i Caréen mellem Møntergade, Vognmagergade, Landemærket og Gothersgade. Staten havde kort forinden vedtaget at stille et Beløb paa 4 Mill. Kroner til Raadighed som Laan ved Nedrivning af gamle, usunde Bykvarterer.

Det var da Fjernelsen af det gamle Brøndstrædekvarter, der blev Begyndelsen til den Sanering, som man nu vil fortsætte med. Det samlede Erstatningsbeløb, som Kommunen den Gang maatte betale for de exproprierede Ejendomme, androg 2,618,399 Kroner. Gennemsnitlig stod Arealet Kommunen i 98 Kr. pr. Kvadratalen. Ved denne Lejlighed blev baade Vognmagergade og Møntergade gjort bredere.

Den første Ejendom, der opførtes paa den nye Side af Vognmagergade var Belysningsvæsenets skønne og stilfulde Bygningscomplex, som er af stor Virkning og en

Pryd for Byen. Efter en d. 1. Septb. 1909 afholdt offentlig Concurrence om Udførelsen af et skitseret Project til denne Administrations Bygning, og efter at der d. 22. Novb. s. A. bevilgedes et Beløb af 10,000 Kr. til Tilvejebringelse af de endelige Planer, fik Magistraten i Borgerrepræsentationens Møde 21. Marts 1910, hvor der forelagdes et, af Architecterne C. B. Hagen og Rolf Schroeder, udarbejdet Project, Bemyndigelse til at paabegynde Udgravnings-

Vognmagergade set fra Møntergade (før 1909).

og Funderingsarbejderne. Bygningen, hvortil blev givet en Bevilling af Kr. 1,149,810, fuldførtes saaledes, at Indflytning kunde ske i Foraaret 1913, for enkelte Lokalers vedkommende dog allerede i Efteraaret 1912.

Til begge Sider af Belysningsvæsenets Bygning opstod 2 nye Gader mellem Vognmagergade og Gothersgade. Den nordlige af dem, omtrent paa Store Brøndstrædes Plads, fik Navnet „Lønporten" til Minde om Christian den Fjerdes gamle Lønport i Volden, nær ved den nye Gades Udmun-

ding i Gothersgade. Kongen havde anlagt en Bastion omtrent ved Landemærkets østlige Hjørne, og den kaldtes ogsaa Skansen ved Lønporten, idet der umiddelbart ved dens Øst-Flanke førte en lille Bro til Kongens eget Brug fra Lønporten i Volden over Vandgraven til Kongens Have.

Den anden nye Gade kom til at hedde „Sjæleboderne" som et Minde om de Sjæleboder eller Husarmes Boder, der strække sig fra Møntergade hen mod Store Brøndstræde, midt imellem Gothersgade og Vognmagergade.

Vognmagergades Udvidelse og Asfaltering blev paabegyndt i 1912 og fuldførtes i 1914.

Efter at hele Husrækken i Landemærket, fra Vognmagergade til Gothersgade, var nedrevet, lod Bogtrykker Egmont H. Petersen paa en Del af Tomten opføre sin store, prægtige Trykkeri- og Forretnings-Ejendom, „Gutenberghus", oppe ved Hjørnet af Landemærket. Grunden ved Siden af ud til Gothersgade laa længe ubebygget hen, men blev en Overgang benyttet midlertidig af Postvæsenet, der her opførte en interimistisk Bindingsværks Bygning i een Etage, som anvendtes til Pakkepost-Expedition, indtil Bogtrykkerfirmaet for faa Aar siden fik Brug for Resten af Caréen til en Udvidelse af Gutenberghus og her lod opføre en continuerende Tilbygning helt ud til Gothersgade. Noget senere fuldførtes Illums Ejendom Møntergaarden.

Alle de gamle Ejendomme, der nu staar for Tur til at nedrives, beboes væsentlig af Smaakaarsfolk, og saa tæt befolket er dette Kvarter, at der alene her i Vognmagergades gamle Huse boer 245 Familier. Kommunen har alt længe ejet nogle af Vognmagergades Huse, der er dømt til Nedrivning, men en Del er dog endnu i privat Eje, nemlig Nr. 5, 7, 9, 11, 25 og 35, og disse Huse maa nødvendigvis exproprieres.

Ejendommen Nr. 37 er ogsaa paa private Hænder, men da Ejeren er Egmont H. Petersen, den samme, der skal overtage Arealet, naar Gadeudretningen og Nedbrydningen engang har fundet Sted, simplificerer det Sagen i ganske afgørende Grad.

Enkelte af de gamle Huse har vel nok været anselige for deres Tid, og heriblandt maa regnes Nr. 25, tidl. Brændevinsbrænder Wilians Ejendom, som Forfædrene sikkert har anset for at være flot og imponerende med sin store, brede Frontespice og lange Række af Vinduer i første Etage. Her var i mange Aar Brændevinsbrænderi med Kostald paa første Sal i Sidehuset, og det hørte med til Gadebilledet, at der her uden for holdt en af disse gammelkendte Vogne med en lang, rund Træbeholder, i hvilken der blev fyldt Bærme gennem en Slange fra et Rør inde fra Brænderiet.

I Nr. 15 havde i 1848—52 Forfatteren, Lieutenant Fr. Schaldemose sin Bolig. Det var en Poet, der paa sin Vis nok kunde sige Sparto til Collegaen i Aabenraa. Schaldemose havde ført en meget omtumlet Tilværelse: Adjunct, Institutbestyrer, Toldembedsmand m. m., og i de Aar, da han boede i den lille, gamle Ejendom, virkede han bl. a. som Melhandler og Kaffeskænker, men han fik dog ogsaa Tid til at give sig af med sine litteraire Sysler, og udgav bl. a. fra Vognmagergade, Ugebladet, „Prikkeltorne", der var fyldt med Smædeskriverier mod Grevinde Danner.

I Lighed med Landemærket og de andre Gader heromkring blev ogsaa Vognmagergade efter Krigsaarene et yndet Tilholdssted for den russiske og polske Invasion, hvorover de Indfødte til at begynde med følte sig noget betænkelige og ængstelige, men kom snart til at se paa denne Indvandring med andre Øjne, da det viste sig, at disse Fremmede passede sig selv og var flittige og stræbsomme Mennesker, der var til Nytte og Gavn for Samfundet.

Efter at den store Udrensning i den gamle Bydel har hvilet en Snes Aar blev det i Septb. 1931 vedtaget i Borgernes Raad at genoptage dette omfattende Oprydnings Arbejde, og det drejer sig da i første Omgang om Vognmagergades gamle Husrække, som skal nedrives, for at afgive Plads til nye, store Bygninger i Lighed med den modsatte Side af Gaden.

Saa er vi da ikke langt fra den Tid, da det er de dødsdømte Huses Tur, og maaske er det Bevidstheden om, at denne Stad i Staden ikke har langt tilbage, der skruer Travlheden op, og Borgerrepræsentationens Beslutning diskuteres paa Trappegange og i Gadedøre, indendørs som udendørs er Sluserne aabnede for Vognmagergades personlige Liv, som det former sig inden Undergangen.

Denne gamle Husrække, der ikke er bygget særlig godt og forlængst slidt op, er ikke skøn at skue med de skidne Facader, Trapperne er trange, slidte og bjælkede som i en gammel Fregat og Svalegangene brøstfældige, men saadan maatte det jo i det store og hele tilsidst blive, fra Kælder til Kvist, indvendig som udvendig, naar de skiftende Ejere i saa mangfoldige Aar kun havde ringe Interesse for Vedligeholdelsen, og Husenes forsømte Tilstand blev endnu mere iøjnefaldende, da det nye rejste sig paa Grundene lige over for.

Her i de gamle Huse er der rigelig med Bindingsværk og ved at det skifter med højere og lavere Huse, ser man de snavsede og brøstfældige Gavle, paa hvilke det gamle medtagne Bindingsværk træder frem. Medens Facaderne er overhængt med Skilte eller billigt og brugt Tøj er Gaardmurene sydlandsk gulkalkede. Lige saa sydlandsk er de fugtlugtende Rækker af Vasketøj, der hænger ud fra Etagerne eller de tomme Tøjsnore, der minder En om Snoreloftet i et Theater. Gaardsrummene er smukke og maleriske, men flere af dem er meget smaa.

Naar man ikke har anskaffet nye Døre og Porte, men fortsat bruger de gamle, skønt flere af dem har ondt ved at hænge sammen, bunder dette her, som andre Steder, i noget andet end Sparsommeligheds Hensyn, idet man nemlig fra gammel Tid har betragtet Indgangsdøren og Porten som Husets Helligdom og værnede herom med Pietet og Taknemlighed, fordi Husets Dør ved Nattetide jo hindrede uvedkommende Adgang, og saaledes sikrede Beboerne natlig Ro og Fred.

Om Hverdagene ved Lukketid er der her i Vognmagergade et Mylr af Mennesker og Vogne. De større

af Gaardene er nemlig Endestationer for en Mængde af Byens Frugt- og Blomstervogne, der blusser i alle mulige Farver, naar de køres ind gennem Fortovets og Portens spraglede Belysning. Der er langt ud paa Aftenen gerne Lys i Gaardvinduerne, der er baade Gasblus og elektrisk Lys og der gøres intet for at hindre det skarpe Lys' Afsløringer gennem Vinduerne, og naar det saa bliver Nat ryddes Vognmagergade fuldstændig, og den gamle Side henligger lige saa slukket og tillukket som den nye.

I den sene Aften- og Nattetime høres alene en Cafés opfindsomme Harmonika, og under Buelamperne skinner Asfalten, der allerede giver os en Fornemmelse af, hvor smuk denne Gade engang vil blive med nyt paa begge Sider.

Vognmagergades gamle udtjente Huse har kendt bedre Dage, men trods al ublid Behandling, lever de — i deres fornedrede Tilstand — dog højt paa Minderne, i Bevidstheden om at have opfyldt deres Mission. Som Husene i de svundne Tider har delt ondt og godt med hinanden og med de skiftende Beboere vil de ogsaa staa sammen til det sidste og ved forenede Anstrengelser tage den sidste Tørn med og falde med Ære.

Tidligere udkommet af samme Forfatter:

CHRISTIANS KIRKE,
NYHAVN,
NIELS HEMMINGSENS GADE,
KNIPPELSBRO,
DYVEKES GAARD,
KJØBMAGERGADE,
KNABROSTRÆDE,
VESTERGADE,
LARSLEJSTRÆDE,
FARVERGADE,
HYSKENSTRÆDE,
KALKEBALLEN,
STORMGADE,
BADSTUESTRÆDE,
JERMERS TAARNET,
PEDER HUITFELDTS STRÆDE,
KONG FREDERIK DEN FEMTES RYTTERSTATUE 1. Del og 2. Del,
AMALIENBORG, 1. Del, 2. Del og 3. Del.
BRÆDDEHYTTEN.

samt

KJØBENHAVNS HOF- OG SLOTSKIRKE.

ERIKSEN PR. JØRGENSGADE 8